

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2009-2010

---

16 DECEMBER 2009

Voorstel van verklaring tot herziening van artikel 21, tweede lid, van de Grondwet

(Ingediend door de heer Wouter Beke c.s.)

TOELICHTING

Dit voorstel herneemt — mits aanpassingen — de tekst van het voorstel van verklaring tot herziening van artikel 21 van de Grondwet, ingediend op 23 februari 2001 (1) in de Kamer van volksvertegenwoordigers en hangt samen met het wetsvoorstel tot opheffing van artikel 267 van het Strafwetboek (2).

Artikel 21, tweede lid, van de Grondwet stelt dat het burgerlijk huwelijk altijd vóór de huwelijksinzegening moet plaatsvinden. Deze verplichting wordt geconcretiseerd in artikel 267 van het Strafwetboek dat bepaalt dat iedere bedienaar van de eredienst die een huwelijk inzegt vóór de voltrekking van het burgerlijk huwelijk, gestraft wordt met een geldboete en, in geval van herhaling, met een gevangenisstraf.

Tot op heden is geen jurisprudentie bekend waarin deze strafsancie wordt toegepast.

Deze verplichte anterioriteit van het burgerlijk huwelijk moet dan ook tegen de juiste historische achtergrond bekeken worden.

Deze regel werd ingevoerd door een wet van 8 april 1802 ter uitvoering van het Concordaat tussen de paus en Napoleon. Aangezien de kerk in die tijd de «burgerlijke» stand van de bevolking regelde en de toenmalige wetgever geen enkele illusie koesterde dat de bevolking plotseling haar gewoontes zou veranderen, werd vereist dat men eerst zijn huwelijk voor de ambtenaar van de burgerlijke stand zou afsluiten vooraleer men tot de huwelijksinzegening overging.

---

(1) Kamer, Doc. 50-1115/001 — 2000/2001.

(2) Senaat, Doc. 4-1548/1.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2009-2010

---

16 DÉCEMBRE 2009

Proposition de déclaration de révision de l'article 21, alinéa 2, de la Constitution

(Déposée par M. Wouter Beke et consorts)

DÉVELOPPEMENTS

La présente proposition reprend, en l'adaptant, le texte de la proposition de déclaration de révision de l'article 21 de la Constitution, déposée le 23 février 2001 (1) à la Chambre des représentants, et est liée à la proposition de loi abrogeant l'article 267 du Code pénal (2).

L'article 21, alinéa 2, de la Constitution dispose que le mariage civil devra toujours précéder la bénédiction nuptiale. Cette obligation est consacrée par l'article 267 du Code pénal qui prévoit que tout ministre d'un culte qui procédera à la bénédiction nuptiale avant la célébration du mariage civil sera puni d'une amende et, en cas de récidive, d'un emprisonnement.

À ce jour, on ne trouve, dans la jurisprudence, aucun cas d'application de cette sanction pénale.

Il faut dès lors replacer dans son contexte historique cette obligation de célébrer le mariage civil avant de procéder à la bénédiction nuptiale.

Cette règle a été instaurée par une loi du 8 avril 1802 portant exécution du concordat conclu entre le pape et Napoléon. Étant donné qu'à l'époque, c'était l'Église qui tenait le rôle de l'«état civil» et que le législateur n'imaginait pas que la population allait subitement changer ses habitudes, on obligea les futurs époux à contracter le mariage devant l'officier de l'état civil avant de recevoir la bénédiction nuptiale. Le mariage civil était considéré à l'époque comme une

---

(1) Doc. Chambre 50-1115/001 — 2000/2001.

(2) Sénat, Doc. 4-1548/1.

Het burgerlijk huwelijk werd toen door de bevolking als een louter administratieve maatregel beschouwd, terwijl eigenlijk enkel dit soort huwelijk tot burgerrechtelijke gevolgen aanleiding kon geven.

Na meer dan tweehonderd jaar bestaat deze regel nog altijd, maar heeft hij elke maatschappelijke relevantie verloren. Twee eeuwen geleden was het inderdaad begrijpelijk dat de wetgever verkoos om de bevolking te verplichten om eerst te huwen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand, zodat ook direct de nodige formaliteiten vervuld werden en het huwelijk zijn burgerrechtelijke gevolgen zou hebben. Anders zou de bevolking wellicht massaal het burgerlijk huwelijk negeren.

Vandaag bestaat deze omstandigheid niet meer en heeft de regel dus zijn maatschappelijke relevantie verloren.

Bovendien zou een eventuele klacht bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ook tot een veroordeling van de Belgische Staat kunnen leiden wegens strijdigheid met de godsdienstvrijheid, vervat in artikel 9 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens. Immers, als beperking op de principiële vrijheid van godsdienst dient de verplichte voorrang van het burgerlijk huwelijk gemotiveerd kunnen worden als noodzakelijk voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Het is zeer de vraag of dit vandaag nog langer kan worden aanvaard.

Verder is het ook niet vanzelfsprekend dat de verplichting de toetsing aan het gelijkheidsbeginsel kan doorstaan.

In onze samenleving zijn zowat alle samenlevingsvormen maatschappelijk aanvaard. Voor samenwonenden ging in januari 2000 een specifieke wettelijke regeling van kracht. Twee mensen die feitelijk samenwonen maar toch een kerkelijk huwelijk willen aangaan, kunnen vanuit juridisch oogpunt op een gelijk niveau geplaatst worden met samenwonenden, die gewoon feitelijk samenwonen zonder meer of die een samenlevingsovereenkomst hebben gesloten.

Vanuit die optiek is dan ook moeilijk te argumenteren dat voor deze vergelijkbare groepen verschillende verplichtingen gelden, waarbij het voor de ene wel en de andere niet vereist is een burgerlijk huwelijk aan te gaan.

Vanuit rechtsvergelijkend perspectief stelt men trouwens vast dat enkel Frankrijk en Nederland een analoge anterioriteitsregeling kennen waaraan strafsancties zijn gekoppeld. Deze sancties zijn er niet in Duitsland.

mesure purement administrative alors qu'en fait, il est le seul à avoir des effets en droit civil.

Plus de deux cents ans plus tard, cette règle existe toujours mais elle a perdu toute signification sociale. Il y a deux siècles, il était en effet compréhensible que le législateur préférât obliger la population à célébrer d'abord le mariage devant l'officier de l'état civil, de manière que les formalités nécessaires soient accomplies immédiatement et que le mariage puisse produire immédiatement ses effets au regard du droit civil, faute de quoi la grande masse de la population aurait sans doute renoncé au mariage civil.

Cette situation n'existant plus aujourd'hui, la disposition en question a perdu sa pertinence sociale.

En outre, en cas de plainte à la Cour européenne des droits de l'homme, l'État belge serait sans doute condamné pour entrave à la liberté de religion consacrée par l'article 9 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme. En effet, pour restreindre le principe fondamental de la liberté de religion, il faut pouvoir démontrer que la priorité obligatoire du mariage civil constitue une mesure nécessaire à la sauvegarde de l'ordre, de la santé ou de la morale publics ou à la sauvegarde des droits et libertés d'autrui. Il paraît fort douteux qu'une telle mesure soit encore acceptable aujourd'hui.

D'autre part, il n'est pas non plus acquis que l'obligation en question puisse résister au contrôle de conformité au principe d'égalité.

Aujourd'hui, presque toutes les formes de vie commune sont acceptées par la société. Un régime légal spécifique est entré en vigueur en janvier 2000 pour les cohabitants. Or, deux personnes qui cohabitent effectivement, mais qui souhaitent néanmoins contracter un mariage religieux peuvent être mises sur le même pied, du point de vue juridique, que des cohabitants qui se contentent de partager effectivement le même logement ou qui ont conclu un contrat de vie commune.

Il est dès lors difficile de justifier, sous cet angle, que deux groupes aussi comparables soient soumis à des obligations distinctes, l'un devant contracter un mariage civil, et l'autre non.

Sur le plan du droit comparé, force est d'ailleurs de constater que seuls la France et les Pays-Bas appliquent une règle de priorité analogue, assortie de sanctions pénales. De telles sanctions n'existent pas en Allemagne.

In Noorwegen, Zweden, Denemarken, Griekenland, Italië, Spanje, Ierland en het Verenigd Koninkrijk daarentegen kunnen de burgers kiezen tussen een burgerlijk en een kerkelijk huwelijk.

Deze problematiek leeft voornamelijk bij oudere mensen die omwille van hun geloofsovertuiging met een gewetensprobleem zitten. Ze hebben bezwaren tegen de wettelijke gevolgen van een burgerlijk huwelijk, maar kunnen vanuit morele overwegingen met een feitelijke samenwoning geen genoegen nemen. Vaak hebben ook hun kinderen niet graag dat hun ouders hertrouwen omwille van de juridische implicaties ervan. Velen laten dan uiteindelijk ergens in een besloten kring hun huwelijk toch door een priester inzegenen. Die priester kan dan wel wegens het overtreden van de strafwet met een geldsom beboet worden en bij recidive met een gevangenisstraf gestraft worden. Dit gebeurde zoals gezegd nooit. Dergelijke bepalingen met een louter symbolische waarde worden dan ook best uit het Strafwetboek geschrapt. Daarom wordt in samenhang met dit voorstel een wetsvoorstel tot opheffing van artikel 267 van het Strafwetboek ingediend.

De grondigste aanpak bestaat er echter in om het anterioriteitsbeginsel uit de Grondwet te lichten. Het is dan ook met deze bedoeling dat indieners voorstellen dit artikel voor herziening vatbaar te verklaren. Het afschaffen van artikel 267 Strafwetboek, zonder de opheffing van artikel 21, tweede lid, GW, lijkt niet aangewezen omdat de regel dan — niet langer afdwingbaar — toch in de Grondwet blijft staan. Het is voor het gezag van een Grondwet, de kenbaarheid van het recht en de rechtszekerheid een slechte zaak indien een uitdrukkelijke regel in de Grondwet staat die openlijk en ongestraft met voeten wordt getreden.

Wouter BEKE.
Pol VAN DEN DRIESSCHE.
Tony VAN PARYS.

*
* *

Par contre, en Norvège, en Suède, au Danemark, en Grèce, en Italie, en Espagne, en Irlande et au Royaume-Uni, les citoyens peuvent choisir entre le mariage civil et le mariage religieux.

Cette problématique se rencontre surtout chez les personnes plus âgées qui sont aux prises avec leur conscience en raison de leurs convictions religieuses. D'un côté, elles ne peuvent s'accommoder des conséquences légales d'un mariage civil, mais de l'autre, elles ne peuvent pas non plus se satisfaire d'une cohabitation de fait en raison de considérations morales. Bien souvent également, les enfants ne voient pas d'un bon oeil le remariage de leurs parents, à cause de ses implications juridiques. Nombreux sont dès lors ceux qui, finalement, se résolvent à faire bénir leur union par un prêtre dans la plus stricte intimité. Ce prêtre est alors passible d'une amende pour violation du Code pénal, et même d'un emprisonnement en cas de récidive. Comme nous l'avons indiqué, de telles sanctions n'ont jamais été appliquées. Il serait dès lors préférable de supprimer du Code pénal une telle disposition dont la valeur est purement symbolique. Aussi une proposition de loi abrogeant l'article 267 du Code pénal a-t-elle été déposée conjointement avec la présente proposition.

La solution la plus radicale consiste toutefois à supprimer le principe d'antériorité établi par la Constitution. C'est dans cette optique que les auteurs proposent d'ouvrir cet article à révision. Il ne semble pas opportun de supprimer l'article 267 du Code pénal sans abroger en même temps l'article 21, alinéa 2, de la Constitution, parce que la règle subsisterait alors dans la Constitution tout en n'étant plus contraignante. Maintenir dans la Constitution une règle formelle violée ouvertement et impunément nuit à l'autorité du texte fondamental, à la lisibilité du droit et à la sécurité juridique.

*
* *

VOORSTEL VAN VERKLARING

De Kamers verklaren dat er reden bestaat tot herziening van artikel 21, tweede lid, van de Grondwet, om het op te heffen.

15 oktober 2009.

Wouter BEKE.
Pol VAN DEN DRIESSCHE.
Tony VAN PARYS.

PROPOSITION DE DÉCLARATION

Les Chambres déclarent qu'il y a lieu à révision de l'article 21, alinéa 2, de la Constitution, en vue de l'abroger.

15 octobre 2009.